

CZTERY WIEKI– CZTERY PANORAMY

FOUR CENTURIES—FOUR PANORAMAS

*Miasto Stołeczne Warszawa
Archiwum Państwowe m.st. Warszawy*

Warszawa 2009 Warsaw

CZTERY WIEKI– CZTERY PANORAMY

Widoki, karty pocztowe, fotografie i panoramy znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego m.st. Warszawy stanowią cenny materiał źródłowy świadczący o przeobrażeniach stolicy Polski. Dzięki nim możemy prześledzić zmiany przestrzenne, urbanistyczne i architektoniczne, jakie zachodziły w Warszawie na przestrzeni wieków. Takie było też główne założenie autorów wystawy – pokazać przeszłość utrwaloną w ikonografii. Założenie to zostało zrealizowane poprzez zestawienie wybranych panoram miasta od XVIII wieku po wiek XXI, uzupełnionych grafikami, pocztówkami i fotografiami budynków pochodzących z okresu powstawania danej panoramy lub widoku.

Wystawa i towarzysząca jej publikacja prezentują także panoramę Warszawy z przełomu XX i XXI w. autorstwa dr. Marka Ostrowskiego, która ma już charakter źródła historycznego. Pokazuje bowiem obraz miasta, w którym od momentu jej powstania, na przestrzeni zaledwie kilku lat, zaszły istotne zmiany.

Zapraszamy do cofnięcia się w czasie i na podstawie prezentowanych materiałów prześledzenia zmian zachodzących w Warszawie od XVIII wieku do czasów nam współczesnych.

Ryszard Wojtkowski
Dyrektor Archiwum Państwowego m.st. Warszawy

Tematem przewodnim oraz punktem wyjścia wystawy i towarzyszącej jej publikacji są cztery panoramy Warszawy, wykonane przez Antonia Rizzi Zannoniego, Adolfa Kozarskiego, Franciszka Karpowicza i Marka Ostrowskiego na przestrzeni czterech wieków, od XVIII do XXI wieku.

Najwcześniejsze panoramy miały charakter elementu uzupełniającego wobec planów miast. Przykładem są panoramy znajdujące się na planach Warszawy autorstwa Riccauda de Tirregaille'a z 1762 roku oraz Rizzi Zannoniego z 1772 r. Panoramy z obu

planów ukazują niemal identyczny fragment miasta. Plan Tirregaille'a jest czarno-biały. Przy rysunkach poszczególnych budowli nie umieszczono ich nazw, a jedynie oznakowano kolejnymi numerami odpowiadającymi numerom ze spisu znajdującego się po obu stronach panoramy. Plan Zannoniego jest natomiast kolorowy i zawiera graficzne elementy zdobnicze. Wokół planu rozmieszczono rysunki pałaców i kościołów. W górnej części, podobnie jak u Tirregaille'a, centralnie widnieje rysunek pałacu Saskiego. Na każdym z rysunków obok numeru budynku znajduje się nazwisko właściciela lub – w przypadku kościołów – nazwa zakonu. Na obu dokumentach znajdują się adnotacje, przez kogo i na czyje polecenie został stworzony dany plan.

Odmiennej charakter ma prezentowana panorama Adolfa Kozarskiego. Powstała w 1875 r. na podstawie fotografii Konrada Brandla wykonanych z wieży Zamku Królewskiego w sierpniu 1873 roku. Kozarski, tworząc rysunek, uzupełnił ulice sylwetkami pieszych i pojazdami oraz dokonał pewnych aktualizacji widoków wynikających z upływu czasu między powstaniem fotografii a publikacją drzeworytu. Panorama o wymiarach 280,5 cm x 30 cm stanowi samodzielny, nie będący już uzupełnieniem planu, widok miasta. Z uwagi na jej rozmiar, na wystawie i w publikacji prezentowany jest jedynie fragment obejmujący widok Krakowskiego Przedmieścia, od placu Zamkowego w kierunku Nowego Świata, część Podwala i Nowego Zjazdu do mostu Kierbedzia.

Przy okazji oglądania panoramy Kozarskiego warto zwrócić uwagę na inną nietypową panoramę Warszawy z 1853 roku, zatytułowaną „Widok Warszawy znad Pragi z wysokości 200 sążni”, której twórcy A. Lerue i J. Cegliński dość swobodnie zinterpretowali ówczesny wygląd miasta.

Kolejną panoramę tworzą kolorowane fotografie wydane w formie kart pocztowych przez Franciszka Karpowicza na początku XX w. Po odpowiednim ich zestawieniu można oglądać Warszawę prawo- i lewobrzeżną, śledząc równolegle różnice i podobieństwa w rozwoju przestrzennym obu części miasta.

Wystawę zamyka współczesna panorama Warszawy powstała w 2000 roku autorstwa dr. Marka Ostrowskiego. Rozmiar panoramy skłonił autorów wystawy do zaprezentowania jej fragmentu z odcinkiem ulicy Marszałkowskiej. Znajdują się na niej odniesienia do zabytków architektury, których dziś już nie ma, uległy zniszczeniu lub zostały przebudowane.

Małgorzata Sikorska

FOUR CENTURIES—FOUR PANORAMAS

Views, postcards, photographs, and panoramas found in the collections of the State Archive of the Capital City of Warsaw make up valuable source material bearing witness to changes in the capital of Poland. It is thanks to them that we can follow the spatial, urban, and architectural transformations taking place in Warsaw over the centuries. That was the main assumption of the authors of the exhibition: to show the past as preserved in iconography. This assumption was met by the assembling of selected city panoramas from the 18th and 19th centuries, supplemented by prints, postcards, and photographs of buildings from the period as displayed in the panorama or view.

The exhibition is accompanied by its publication, also presenting the panorama of Warsaw from the turn of the 20th and 21st centuries by Dr. Marek Ostrowski. Its character is historical. It shows a picture of the city that since the moment of its creation, over a period of barely a few years, underwent significant change.

We invite you to go back in time and examine changes taking place in Warsaw from the 18th century to contemporary times on the basis of the presented materials.

Ryszard Wojtkowski
Director of the State Archive of the Capital City of Warsaw

The guiding theme and starting point for the exhibition and its accompanying publication are the four panoramas of Warsaw made by Antonio Rizzi Zannoni, Adolf Kozarski, Franciszek Karpowicz, and Marek Ostrowski over a span of four centuries, from the 17th to the 21st centuries.

The character of the earliest panoramas was that of a supplementary element with respect to city plans. An example of this may be the panoramas found on Warsaw's plans by Riccaud de Tirregaille dating from 1762 and by Antonio Rizzi Zannoni from 1772. The panoramas of both plans show an almost identical part of the city. Tirregaille's plan is black and white.

The drawings of individual buildings do not bear their names, but are only marked by successive numbers referring to the numbers on a list found on both sides of the pages of the panorama. The Zannoni plan, for its part, is in color and includes ornamental graphic elements. The plan is surrounded by drawings of palaces and churches. Its central section, as was the case with Tirregaille's plan, includes a drawing of the Saxon Palace. Each drawing, in addition to the building number, bears the name of the owner or, in the case of churches, the name of the religious order. Both documents include annotations as to who drafted the plan or who commissioned it.

The panorama by Adolf Kozarski is different in character. It was created in 1875 on the basis of a photograph by Konrad Brandl made from the tower of the Royal Castle in August of 1873. Kozarski, in creating the drawing, supplemented the streets with silhouettes of pedestrians and vehicles and brought certain things up to date due to the passage of time between the taking of the photograph and the publication of the woodcut. The dimensions of the panorama are 280.5 cm x 30 cm [110.4" x 11.8"]. It is an independent work, not a view of the city supplementing the city plan. Due to its size, the exhibition and publication present only a fragment encompassing the Krakowskie Przedmieście [Cracow Faubourg], from Castle Square towards Nowy Świat [New World], a part of Podwale Street, and the Nowy Zjazd [New Ramp] to Kierbedzia Bridge.

While looking at the Kozarski panorama, worth noting is another atypical panorama of Warsaw from 1853 entitled the "View of Warsaw from Over Praga from a Height of 200 Fathoms." It was made by A. Lerue and J. Cegliński who interpreted the then contemporary view of Warsaw rather freely.

A successive panorama consists of colored photographs published in the form of postcards by Franciszek Karpowicz at the beginning of the 20th century. When properly arranged, it is possible to look at both right- and left-bank Warsaw and to follow parallel differences and similarities in the spatial development of the two parts of the city.

The exhibition ends with a contemporary view of Warsaw made in the year 2000 by Dr. Marek Ostrowski. The dimensions of the panorama convinced the authors of the exhibition to present its fragment containing a segment of Marszałkowska Street. It includes references to historical architecture that no longer exists, which was destroyed or remodeled.

Małgorzata Sikorska

Widok Warszawy od strony Pragi

Antonio Rizzi Zannoni, 1772

The View of Warsaw from the Praga side

1

2

3

4

- 1 Pałac Godzki, II połowa XVIII w. /// Godzki Palace, 2nd half of the 18th century.
- 2 Kościół misjonarzy, II połowa XVIII w. /// Missionary church, 2nd half of the 18th century.
- 3 Pałac Mniszców, II połowa XVIII w. /// Mniszech Palace, 2nd half of the 18th century.
- 4 Pałac Sułkowskich, II połowa XVIII w. /// Sulkowski Palace, 2nd half of the 18th century.

1

2

3

- 1 Pałac Saski, II połowa XVIII w. /// Saxon Palace, 2nd half of the 18th century.
- 2 Pałac Radziwiłłów, II połowa XVIII w. /// Radziwiłł Palace, 2nd half of the 18th century.
- 3 Pałac Brühla, II połowa XVIII w. /// Brühl Palace, 2nd half of the 18th century.

Panorama Warszawy, van Boot, 1627 /// Panorama of Warsaw, Van Boot, 1627.

Panorama Warszawy, Pierre Ricaud de Tirregaille, 1762 /// Panorama of Warsaw, Pierre Ricaud de Tirregaille, 1762.

Panorama Warszawy tzw. Baryczkowska - widok Skarpy Warszawskiej [fragm.], 1775-1780 /// Panorama of Warsaw, known as the Baryczkowska Panorama: View of the Warsaw Escarpment [fragment], 1775-1780.

VUE DE VARSOVIE DU CÔTÉ DE LA VISTULE

Palais de
Sjazardow

les Thuilleries

Muzeum

Brühl

35

21

21

66

65

16

63

11

8

62

60

58

Château

53

54

Głowa Górska

74

67

70

77

W

S

T

V

L

E

R

Widok Warszawy z wieży Zamku Królewskiego

Adolf Kozarski, 1875

View of Warsaw from the Royal Castle Tower

1

2

3

4

- 1 *Plac Zamkowy, widok na Zamek Królewski i Nowy Zjazd, koniec XIX w. /// Castle Square, view of the Royal Castle and the Nowy Zjazd [New Ramp], end of the 19th century.*
- 2 *Krakowskie Przedmieście, pałac Staszica, wygląd po 1893 r. /// Krakowskie Przedmieście [Cracow Faubourg], Staszic Palace, appearance after 1893.*
- 3 *Plac Zamkowy, w głębi wylot ulic Piwnej i Świętokrzyskiej, przed 1908 r., nakł. Stanisław Winiarski /// Castle Square, the intersections of Piwna and Świętokrzyska streets in the background, pre-1908, published by Stanisław Winiarski.*
- 4 *Plac Zamkowy, widok w kierunku Krakowskiego Przedmieścia, kamienica Johna, koniec XIX w. /// Castle Square, view in the direction of Krakowskie Przedmieście [Cracow Faubourg], the John House, end of the 19th century.*

1

2

3

4

1 *Krakowskie Przedmieście, skwer z fontanną, przed 1898 r. /// Krakowskie Przedmieście [Cracow Faubourg], square with a fountain, pre-1898.*

2 *Plac Saski, pomnik 7 generałów zabitych w czasie powstania listopadowego, koniec XIX w. /// Saxon Square, monument commemorating seven generals killed during the November Insurrection, end of the 19th century.*

3 *Plac Małachowski, zbór ewangelicko-augsburski, II poł. XIX w., nakł. Stanisław Winiarski /// Małachowski Square, Lutheran church, 2nd half of the 19th century, published by Stanisław Winiarski.*

4 *Krakowskie Przedmieście, pomnik Adama Mickiewicza, koniec XIX w. /// Krakowskie Przedmieście [Cracow Faubourg], Adam Mickiewicz Monument, end of the 19th century.*

Widok Warszawy znad Pragi z wysokości 200 sążni..., A. Lerue, J. Cegliński, 1853 /// View of Warsaw from over Praga, from a height of 200 fathoms..., A. Lerue and J. Cegliński, 1853.

P A N O R A M A W A R S Z A W Y

Z E S Z C Z Y T U W I E Z Y Z A M K O W É J.

Panorama lewobrzeżnej Warszawy

Franciszek Karpowicz, po/post-1916

Panorama of Warsaw's Left Bank

1

2

3

4

- 1 Widok Warszawy od strony praskiej, koniec XIX w. – pocz. XX w., fot. nieokr. /// View of Warsaw from the Praga side, late 19th – early 20th century, unknown photographer.
- 2 Rynek na Mariensztacie, przed 1915 r., fot. i nakł. Konstanty Wojutyński /// Mariensztat market square, pre-1915, photographed and published by Konstanty Wojutyński.
- 3 Plac Zamkowy przed 1908 r., fot. nieokr. /// Castle Square, pre-1908, unknown photographer.
- 4 Widok na Nowy Zjazd i Zamek Królewski, koniec XIX w. – pocz. XX w., fot. nieokr. /// View of the Nowy Zjazd [New Ramp] and Royal Castle, late 19th – early 20th century, unknown photographer.

1

2

3

4

1 Wjazd na most Kierbedzia, po 1906 r. – przed 1915 r., nakł. Antoni Chlebowski /// Approach to Kierbedzia Bridge, after 1906, pre-1915, published by Antoni Chlebowski.

2 Tarasy Zamku Królewskiego i Arkady Kubickiego, przed 1915 r., nakł. Stanisław Winiarski /// Terraces of the Royal Castle and the Kubickie Arcades, pre-1915, published by Stanisław Winiarski.

3 Most Kierbedzia, widok w kierunku Pragi, przed 1915 r., fot. nieokr. /// Kierbedzia Bridge, view towards Prague, pre-1915, unknown photographer.

4 Wybrzeże Kościuszki, wjazd na most Kierbedzia, okres międzywojenny, fot. i nakł. Konstanty Wojutyński /// Kościuszko riverfront, access to the Kierbedzia Bridge, interwar period, photographed and published by Konstanty Wojutyński.

1

2

3

4

1 Widok od strony praskiej na tarasy Zamku Królewskiego, po 1906 r. – przed 1915 r., nakł. Antoni Chlebowski /// View from the Praga side of the terraces of the Royal Castle, after 1906, pre-1915, published by Antoni Chlebowski.

2 Krakowskie Przedmieście w kierunku Nowego Świata, koniec XIX w. – pocz. XX w., fot. nieokr. /// Krakowskie Przedmieście [Cracow Faubourg] in the direction of Nowy Świat [New World], late 19th – early 20th century, unknown photographer.

3 Plac Teatralny, pałac Jabłonowskich, koniec XIX w. – pocz. XX w., fot. nieokr. /// Theater Square, Jabłonowski Palace, late 19th – early 20th century, unknown photographer.

4 Kościół pijarów i katedra św. Jana, koniec XIX w. – pocz. XX w., fot. nieokr. /// Piarist Church and St. John's Cathedral, late 19th – early 20th century, unknown photographer.

WARSZAWA.

Widok ogólny i most Kierbedzia po naprawie w 1916r.

Współczesna panorama Warszawy

Marek Ostrowski, 2000

The Contemporary Panorama of Warsaw

1

2

3

4

1

Plac Trzech Krzyży, kościół św. Aleksandra, I poł. XIX w., graf. F. Dietrich /// Trzech Krzyży [Three Cross] Square, Church of St. Alexander, 1st half of the 19th century, print by F. Dietrich.

2

Plac Trzech Krzyży, kościół św. Aleksandra, II poł. XIX w. – przed 1908 r., nakł. Stanisław Winiarski /// Trzech Krzyży [Three Cross] Square, Church of St. Alexander, pre-1908, published by Stanisław Winiarski.

3

Plac Trzech Krzyży, widok w kierunku ulicy Wiejskiej i Alej Ujazdowskich, dwudziestolecie międzywojenne, fot. i nakł. Konstanty Wojutyński /// Trzech Krzyży [Three Cross] Square, view towards Wiejska Street and Ujazdowski Avenue, twenty-year interwar period, photographed and published by Konstanty Wojutyński.

4

Plac Trzech Krzyży, gmach Instytutu Głuchoniemych, dwudziestolecie międzywojenne, fot. Zdzisław Marcinkowski /// Trzech Krzyży [Three Cross] Square, Institute for the Deaf and Dumb, twenty-year interwar period, photograph by Zdzisław Marcinkowski.

1-4

1

2

1 *Teatr Letni w Ogrodzie Saskim, II poł. XIX w. /// Summer Theater in the Saxon Garden, 2nd half of the 19th century.*

2 *Pałac Saski od strony Ogródu Saskiego, 1877 r., fot. Jan Mieczkowski /// Saxon Palace as seen from the Saxon Garden, 1877, photograph by Jan Mieczkowski.*

3 *Cerkiew Aleksandra Newskiego na placu Saskim, II poł. XIX w., nakł. Stanisław Winiarski /// Alexander Nevsky Orthodox Church on Saxon Square, 2nd half of the 19th century, published by Stanisław Winiarski*

4 *Fontanna w Ogrodzie Saskim, w tle kolumnada pałacu Saskiego, dwudziestolecie międzywojenne, fot. i nakł. Konstanty Wojutyński /// Fountain in the Saxon Garden, the colonnade of the Saxon Palace in the background, twenty-year interwar period, photographed and published by Konstanty Wojutyński.*

3

4

1

2

1 *Ulica Marszałkowska, II poł. XIX w. – przed 1908 r., nakł. Stanisław Winiarski /// Marszałkowska Street, 2nd half of the 19th century – pre-1908, published by Stanisław Winiarski.*

2 *Aleje Jerozolimskie, dworzec Kolei Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej, II poł. XIX w., nakł. Stanisław Winiarski /// Jerozolimskie Avenue, the Warsaw–Vienna Iron Rail Station, 2nd half of the 19th century, published by Stanisław Winiarski.*

3 *Dworzec Główny, skrzyżowanie Alej Jerozolimskich i ulicy Marszałkowskiej, dwudziestolecie międzywojenne, wyd. „Akropol” Kraków /// Main Train Station, intersection of Jerozolimskie Avenue and Marszałkowska Street, twenty-year interwar period, Akropol Publishing House, Cracow.*

4 *Ulica Marszałkowska, dwudziestolecie międzywojenne, fot. i nakł. Konstanty Wojutyński /// Marszałkowska Street, twenty-year interwar period, photographed and published by Konstanty Wojutyński.*

3

4

1-4

1

4

2

3

*Publikacja towarzyszy wystawie „Cztery wieki – cztery panoramy”
This publication is an accompaniment to the “Four centuries—four panoramas” exhibition*

*Archiwum Państwowe m.st. Warszawy dziękuje Archiwum Państwowemu w Gdańsku za wyrażenie zgodny na wykorzystanie "Panoramy Warszawy, van Boot, 1627" oraz Muzeum Narodowemu w Warszawie za wyrażenie zgodny na wykorzystanie „Panoramy Warszawy tzw Baryczkowskiej - widok Skarpy Warszawskiej [fragm.], 1775-1780”
The State Archive of the Capital City of Warsaw would like to thank the State Archives of Gdańsk for consent for the use of the “Panorama of Warsaw, Van Boot, 1627” as well as the National Museum in Warsaw for consent for the use of the “Baryczkowska Panorama of Warsaw: View of the Warsaw Escarpment [fragment], 1775–1780”*

*Redakcja naukowa/Scientific editing – Małgorzata Sikorska
Projekt graficzny wystawy i publikacji / Exhibition and publication graphic design – Lena Maminajszwili
Tłumaczenie / Translation – Ryszard E.L. Nawrocki
Redakcja i korekta / Copy editor – Jolanta Lewińska
Przygotowanie do druku i druk / Set-up and printing – Studio Reklamy i Wydawnictw masz*

*Warszawa 2009
Copyright by Miasto Stołeczne Warszawa ISBN
Copyright by Archiwum Państwowe m.st. Warszawy ISBN 978-83-928532-8-2*

